

Recenzió: Martonyi János „Nyitás és identitás – Geopolitika, világkereskedelem, Európa”

Nagy Csongor István

Martonyi János „Nyitás és identitás – Geopolitika, világkereskedelem, Európa” c. könyve (Jurisperitus Kiadó, Szeged, 2018.) egy sokszínű, hazánk számára meghatározó karrier tapasztalatai alapján elemzi korunk két, Magyarország világban elfoglalt helye szempontjából meghatározó kérdését. Mi a nemzeti identitásunk viszonya a globális, pontosabban: globalizálódó világhoz és mit kezdünk az egyre szabadabbá váló világkereskedelemmel.

A kötet e két kulcskérdés köré szerveződik: identitás a globális világban és a nemzetközi kereskedelem liberalizálása, és ennek a két kérdésnek az eredőjeként vizsgálja (ahogy bevezetőjében Trócsányi László fogalmaz): vajon jobb hely lett-e a világ a globalizáció, a szabad kereskedelem és az európai integráció korszakának eredményeként. A büszke helyi identitás és a globális világ folyamatainak, összefüggésének megértése nemcsak a kötet témaválasztását, de annak módszertanát is meghatározza: a szerző számára az erős nemzeti identitás és a globális világban való bátor helytállás nem egymást kizáró, éppen ellenkezőleg, egymást erősítő tényezők.

Az „Identitás, szuverenitás, geopolitika” címet viselő I. Fejezet az identitás és geopolitika közötti viszonyrendszer és a szuverenitás átalakulását vizsgálja a nemzetközi kapcsolatokban az identitások és a globalizáció által jellemzett kettőség korában. A „Hogyan szabályozzuk a nemzetközi kereskedelmet?” című II. Fejezet a nemzetközi gazdasági kapcsolatok új jelenségeit és fejlődési irányait vizsgálja átfogó, gazdasági, külpolitikai és jogi szempontrendszer alapján. A szerző viszonyát a szabad kereskedelemhez a fejezet alcíme meg is határozza: „Trade is good... free, fair and rule-based trade is even better”. A fejezet érdekes elemzését adja a világkereskedelem szabályozási dilemmáinak, a transzatlanti gazdasági kapcsolatokban megjelenő ideológiai összeütközéseknek, a multilateralizmus és a regionalizmus változó viszonyrendszerének, kitérve Európa helyére és szerepére ezekben a folyamatokban. A „Merre tovább Európa?” című III. Fejezet talán aktuálisabb nem is lehetne a gazdasági és migrációs válság és a Brexit miatt önmagát újradefiniáló Európában. Mikét tudjuk újragondolni és egyúttal megőrizni Európát, ezen belül milyen szerepet tölthet be Közép-Európa, mit kezdünk azzal a korábban soha nem tapasztalt helyzettel, hogy egy tagállam el akarja hagyni az Európai Uniót, hogyan adjunk helyet a tagállami különbségeknek anélkül, hogy visszafordítanánk az integrációt, és végezetül: miként jelenjen meg Európa a globalizálódó világban.

A szerzőnek a könyvből kiolvasható alapvető tétele az a látszólag ellentmondásosnak tűnő megállapítás, hogy a nyitás és az identitás között nincs feszültség. Aki a nemzeti identitás és a globális világ közötti viszonyt egy vagylagos választásként fogja fel, valójában rosszul teszi fel a kérdést. Nem az a kérdés, hogy meg akarjuk-e őrizni nemzeti identitásunkat vagy inkább a globális világban sikeresek akarunk-e lenni? A kérdés az, hogy vajon elég erős-e a nemzeti identitásunk, hogy globálisan sikeresek legyünk.

Az elképesztő sebességgel nemzetköziesedő világban nő a szorongás. A világ összetettebb, nehezebben átlátható. A bizonytalanság pedig természetesen szorongást okoz. „[A] szorongás, az „Angst” csak részben irracionális, a veszélyek, a globális és lokális kockázatok valóságosak. A világ tehát nem csak jobb, hanem összetettebb, áttekinthetlenebb,

előreláthatatlanabb, kaotikusabb és veszélyesebb is lett. Ez a félelem fő oka, és ehhez képest minden további tényező, – így a rossz hírek és a megrendítő képek túlnyomó aránya a hírszolgáltatás világában, a gyors változások által kiváltott egzisztenciális félelmek és a múlt nosztalgikus megszépítése – csak másodlagos szerepet játszik.”¹

A szerző a kérdésre hathatós választ ad: nem identitás az, amit magunkba fordulással, bujkálással, izolációval tudunk csak megőrizni. Akinek erős az identitása az nem fél, nem fél a másságtól, nem fél a más kultúráktól, mert tudja, hogy azok nem tudják az identitását elvenni és nem károsítják a saját identitásába és értékeibe vetett önbizalmát. Csak azt fél a globális világtól, más kultúráktól, a más sokkal való együttműködéstől és közös döntésektől, aki bizonytalan magában.

Ugyanez az ismeretlentől és átláthatatlantól való félelem lengi át a nemzetközi gazdasági kapcsolatokat és a kereskedelem liberalizációt. A társadalmi változások félelmet keltenek, ráadásul a legtöbbször nemcsak nyertesek, hanem vesztesek is vannak. A kérdés azonban mindig az, hogy egy változás vajon a társadalomnak a maga összességében előnyére válik-e. Azzal együtt, hogy a társadalmi igazságosság azt indokolja, hogy a veszteseket a társadalmi többletből kompenzáljuk, a változásokat alapvetően mégis átfogó hatásuk alapján tudjuk megítélni. Vajon a gépesítésnek nem voltak-e vesztesei, a nyilvánvaló nyertesek mellett? A munkájukat elvesztő emberek vajon pozitív jelenségként gondoltak a szövőgép megjelenésére? Nyilvánvalóan nem, de ugyanennyire nyilvánvaló, hogy nem mondhatunk le a technikai fejlődésről csak azért, mert emiatt emberek elveszítik a munkájukat, sőt, az általuk nagy erőfeszítésekkel megtanult szakma értéktelenné válik. Ugyanilyen irracionális megállítani azt a szabadkereskedelmi folyamatot, ami hatékonyabbá teszi a gazdaságot, azért mert az egyeseknek előnyére, másoknak hátrányára szolgál.

Napjainkban a kereskedelmi deficit nem egy jó mérője a gazdasági kapcsolatok értékének.

Egyrészt, a kép összetettebb: nemcsak árukkal, de szolgáltatásokkal, sőt tőkével is kereskedünk. Ezért lehet, hogy több árut importálunk egy idegen országból, mint ők tőlük, de a gazdasági mérleget csak akkor tudjuk levonni, ha figyelembe vesszük a szolgáltatás kereskedelmet és a kölcsönösen eszközölt beruházásokat.

Másrészt, a gazdasági kapcsolatok már nemcsak arról szólnak, hogy mit nyerhet egy állam azzal, ha csatlakozik, hanem már arról is, hogy mit veszít akkor, ha nem. Kívül maradni egy szabadkereskedelmi övezeten vagy vámunióon egyértelműen óriási versenyhátránnyal jár azokkal a termelőkkel és szolgáltatókkal szemben, akik ezen övezeten belülre kerülnek (vagy ott maradnak).

Harmadrészt, a világverseny nemcsak azért folyik, hogy eladjuk a termékeinket, hanem azért is, hogy minél olcsóbb input termékeket (nyersanyagot, alkatrészeket) tudjunk vásárolni a saját termékeink gyártásához. Drágább helyi input termékeket használni az olcsó külföldi helyett komoly versenyhátrányt jelent a világpiacon, ahol mások nem kényszerülnek felhagyni az olcsó külföldi input termékek használatával.

A szerző sorait olvasva újra eszünkbe jutnak Bibó István híres szavai, és az a fájó érzés, hogy ezek sajnos nem veszítettek jelentőségükből: „demokratának lenni mindenekelőtt annyit tesz, mint nem félni.” Aki ugyanis fél másoktól, más kultúráktól, a más nyelven beszélő, más

¹ Trócsányi László: Bevezetés. In: Martonyi János: Nyitás és identitás – Geopolitika, világkereskedelem, Európa. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2018. 13.

országban vagy kontinensen élő emberektől, az nem tud racionális döntés hozni. A félelem, a szorongás, a „fóbia” beszűkíti a tudatállapotot, és egy olyan világot teremt, ahol az ismeretlent nem megtapasztaljuk és megítéljük, hanem az legmélyebb félelmeinkkel és szorongásainkkal helyettesítjük, amelyekből természetesen csak félni tudunk.

“Abban a görcsös félelmi állapotban, mely elhiszi, hogy a szabadság előrehaladása veszélyezteti a nemzet ügyét, nem lehet élni a demokrácia javaival. Demokratának lenni mindenekelőtt annyit tesz, mint nem félni: nem félni a más véleményűektől, a más nyelvűektől, a más fajúaktól, a forradalomtól, az összeesküvésektől, az ellenség ismeretlen gonosz szándékaitól, az ellenséges propagandától, a lekicsinyléstől és egyáltalán mindazoktól az imaginárius veszedelmektől, melyek azáltal válnak valódi veszedelmekké, hogy félünk tőlük.”²

² Bibó István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In: Bibó István: Válogatott tanulmányok. Magvető, Budapest, 1986. 2:220.